הא בדברי תורה הא במשא ומתן בדברי תורה הוו במשא ומתן לא הוו ת"ר [א]מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור (א) והיה מהלך בדרך ור' אלעזר בן ערך מחמר אחריו אמר לו רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אלא א"כ היה חכם מבין מדעתו אמר לו רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני אמר לו אמור מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית אמר לו רבי מפני מה ירדת מעל החמור אמר אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכב על החמור מיד פתח ר"א בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים [ב]וסיבבה כל האילנות שבשדה פתחו (ב) כולן ואמרו שירה מה שירה אמרו [1]הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות עץ פרי וכל ארזים הללויה נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה עמד רבן יוחנן ב"ז ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה (ג) [ג]יש נאה דורש ואין נאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש אתה נאה דורש ונאה מקיים אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושע היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכים בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה פתח רבי יהושע ודרש (ד) ואותו היום תקופת תמוז היה נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזומטי חתן וכלה הלך רבי יוסי הכהן וסיפר דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ואשרי יולדתכם אשרי עיני שכך ראו ואף אני ואתם בחלומי מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים (ה) עלו לכאן עלו לכאן טרקלין גדולים ומצעות נאות מוצעות לכם אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית איני והתניא [ד]ר' יוסי בר' יהודה אומר שלשה הרצאות הן ר' יהושע הרצה דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי ר"ע הרצה לפני ר' יהושע חנניא בן חכינאי הרצה לפני ר"ע ואילו ר"א בן ערך לא קא חשיב דארצי וארצו קמיה קחשיב דארצי ולא ארצו קמיה לא קא חשיב (ו) והא חנניא בן חכינאי דלא ארצו קמיה וקא חשיב דארצי מיהא קמיה מאן דארצי [ה]ת"ר ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ורבי עקיבא אמר להם ר"ע כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור (ז) אל תאמרו מים מים משום שנאמר [2]דובר שקרים לא יכון לנגד עיני בן עזאי הציץ ומת עליו הכתוב אומר [3]יקר בעיני ה' המותה לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע ועליו הכתוב אומר [4]דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו [ו]אחר קיצץ בנטיעות רבי עקיבא יצא בשלום שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא אמר להם [5]ובארצכם לא תעשו [ז]כל שבארצכם [ח]לא תעשו שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהו לכ"ג מי חיישינן לדשמואל(ח) דאמר שמואל

יכול

תקופת תמוז הוה. דאין דרך להתקשר שמים בעבים: **במזומטי חתן.** מיני שחוק שמשחקין לפניהן: **סיפר.** דברים הללו: **לכם שלישיה.** של כיתות היושבות לפני השכינה: **הרצה דברים.** דרש במעשה המרכבה: **דארצי וארצו קמיה.** שהרצה לפני אחרים ואחרים הרצו לפניו: **דארצי מיהא קמיה מאן דארצי.** אם לא הרצו אחרים לפניו הוא הרצה לפני מי שחזר והרצה לפני אחרים לכך הוחזק להימנות כאן משום דרבי עקיבא להודיע שהוא הרצה ואחרים הרצו לפניו אבל ר"א לא אחרים הרצו לפניו ולא הוא הרצה לפני מי שהרצה לפני אחרים: **נכנסו לפרדס.** עלו לרקיע על ידי שם: **שיש טהור.** מבהיק כמים צלולין: **אל תאמרו מים מים.** יש כאן איך נלך: **הציץ.** לצד השכינה: [ט]**ונפגע.** נטרפה דעתו: **יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.** הוקשה מיתתו לפניו לפי שמת בחור ואעפ"כ אי אפשר שלא ימות משום שנאמר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג): **שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא.** הואיל וסירוס כתיב אצל מומי קרבן [י] וכלב אפילו חליפיו אסור למזבח משום מחיר כלב [כ] אסור לסרסו או לא: **בתולה שעיברה מהו לכהן גדול.** והיא אומרת שימצאו לה בתולים אי נמי כהן גדול נשאה ולא ידע שהיא מעוברת ומצא לה בתולים ואחר כך נמצאת מעוברת מהו לקיימה משום בתולה מעמיו יקח (ויקרא כא):

יכול

נענה מלאך מתוך האש גרסינן ולא גרסינן מלאך המות וירושלמי מייתי קרא אז ירננו עצי היער:

במזומטי חתן וכלה. וירושלמי גרס בשמחת חתן והיא היא:

והתניא שלשה הרצאות יש. פרש"י דארצי מיהת קמיה מאן דארצי כלומר כיון שחנניא בן חכינאי הרצה לפני רבי עקיבא דארצי לפני ר' יהושע מיחשב כמו דארצי קמיה לאפוקי דר"א בן ערך שהרצה לפני רבן יוחנן בן זכאי שלא הרצה בפני שום אדם ולא משמע לי כלל דמנא ליה דחשיב כיון דארצי קמיה מאן דארצי כמאן דארצי קמיה דמי ועוד דלא הוי שיטתו לפי תירוצו דלעיל דארצי וארצו קמיה דחשיב והשתא אי הדר ביה הוה ליה למימר אלא כיון דארצי כו' וגם מה שפי' רש"י בשם רבינו הלוי דמשמע ליה לישנא שאדם אחר הרצה לפני חנניא לא יתכן דאם כן ד' הרצאות (ח) בהון ועוד מנא ליה הא דהרצה אחר בפני חנניא ואינו מפורש בשום ברייתא על כן נראה להר"י כמו שפירש בספר הישר דארצי וארצו קמיה קחשיב אותן שהגיעו כל כך להרצות בפני רבם הכי ר' יהושע בפני רבו רבן יוחנן בן זכאי ור"ע בפניו שהיה רבו ורבי חנניא בפני רבי עקיבא רבו וחשיב שלשה הרצאות שהרצו בענין זה לאפוקי ר"א בן ערך שלא הרצו בפניו ואפי' הרצה לא הרצה מקמי מאן דארצי ומעיקרא שני ליה כולו אלא שלא הבין המקשה כל דבריו דפריך ליה כיון שלא הרצו מקמי חנניא היה לו למנות ר"א בן ערך כמו חנניא ומשני ליה דארצי מקמיה מאן דארצו שהוא הרצה בפני ר"ע רבו שהצלים בפני ר' יהושע וארצי וארצו קמיה קרינא ליה בר' עקיבא לאפוקי ר"א בן ערך שלא הרצו לפניו (ט) ואפי' הרצו לפניו רבן יוחנן רבו לא מצינו שהרצה הלכך לא דמי להאי סידרא ומיהו כשנדקדק פרש"י יש לישבו דה"ג קאמר דארצי מיהא קמיה מאן דארצי אם לא הרצו אחרים לפניו הוא הרצה מיהא מקמי מאן דארצי ומשום ר"ע הוחזק למנותו דארצי וארצו קמיה אבל ר"א למה נחשביה לא הורצו לפניו ולא הורצו מקמיה מאן דארצי:

נכנסו לפרדס. כגון על ידי שם *ולא עלו למעלה ממש אלא היה נראה להם כמו שעלו וכן פי' בערוך[ל]: **לסרוסי** כלבא. משום שאף מתירו אסור לקרבן שאלו לו (י) טפי מאחריני וכן פרש"י:

בתולה שעיברה מהו לכהן גדול. ופרש"י (כ) שהיא אומרת בתולה אני ואי שכיחא דשמואל מהימנא וקשה להר"י דהא פרק קמא דכתובות (דף יג.) תנן היתה מעוברת מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא וכו' רבי יהושע אמר לא מפיה אנו חיין כו' והכא משמע דקבעיא אליבא דכ"ע *[מ]ושמא כאן שאף היא בכלל האיסור דכתיב [נ][והוא אשה בבתוליה יקח] קרי ביה יקים נאמנת ולהר"י נראה (ל) דטרחינן לבודקה ע"פ החבית כדאיתא בריש כתובות (דף י: ושם) ואי דשמואל לא שכיח לא טרחינן ומוקמה בחזקת בעולה אי נמי קמיבעיא ליה בהך דבדקוה ע"פ החבית אי חיישינן שמא לא נבדקה יפה דשמואל לא שכיח וכן מסקינן בריש תינוקת (נדה דף סד: ושם) שאני שמואל דרב גובריה אך קשה להר"י דהא מסקינן בכתובות (דף ו: ושם) בשמעתין דדם מיפקד פקיד דרוב בקיאין בהטייה וי"ל דודאי תחילת ביאה רוב בקיאין בשעת מעשה (מ) אבל גמר כדי שתתעבר אי אפשר כי אם לשמואל:

ומתיוהו

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ב מהלכות יסודי התורה הלכה יב]:

מ ב מיי' פט"ו מהל' איסורי ביאה הל' י סמג לאוין קכ טוש"ע אה"ע סי' ה סעיף יא:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' שהיה רוכב על החמור ויוצא מירושלים והיה מהלך בדרך וכו' מחמר אחריו ללמוד תורה מפיו אמר לו רבי וכו' אמר לו בני לא כך: (ב) שם פתחו כל האילנות כולן ואמרו שירה וכו' הללויה ויש אומרים שירה זאת אמרו אז ירננו עצי היער (נענה מלאך וכו' המרכבה) תא"מ ונ"ב ס"א ואף מלאך נענה מתוך האש ואמר ודאי הן הן מעשה מרכבה: (ג) שם במעשה מרכבה כר"א בן ערך יש נאה דורש וכו' ואין נאה דורש אבל אתה אב"ע נאה דורש: (ד) שם ר' יהושע ודרש במעשה מרכבה ואותו היום וכו' ונתקשרו שמים וכו' לשמוע מעשה מרכבה כבני אדם: (ה) שם מן השמים ואמר עלו לכאן וכו' טרקלין גדולים מוכנים לכם ומצעות נאות: (ו) שם לא קחשיב איני והא חנניא: (ז) שם לאבני שיש טהור הזהרו שאל תאמרו: (ח) תוס' ד"ה והתניא וכו' ד' הרצאות הן ועוד וכו' בפני חנניא דאינו מפורש וכו' בפני רבן כגון הבא ר' יהושע וכו' ור' עקיבא בפני רבי יהושע שהיה רבו ורבי חנניא בפני ר"ע וכו' ופריך ליה כיון: (ט) בא"ד ואפי' הרצו לפניו לא הרצה תלמיד לפני רבו הלכך לא דמי להאי סידרא וכו' ולא הרצה מקמי מאן דארצי רבן יוחנן רבו לא מצינו שהרצה הס"ד: (י) ד"ה לסרוסי וכו' שאלו לו עליו טפי: (כ) ד"ה בתולה וכו' ופרש"י בשהיא אומרת בתולה אני ואי לא שכיחא דשמואל: (ל) בא"ד ולהר"י נראה דקא מיבעי ליה מי קטרחינן לבודקה על פי חבית כדאיתא בריש כתובות דאי דשמואל לא שכיח טרחינן לבודקה ואי דשמואל שכיח לא טרחינן ומוקמה בחזקת בעולה אי נמי קמבעיא ליה בתר דבדקוה על פי החבית מי חיישינן לדשמואל או דלמא דשמואל לא שכיח והא לא קא מיבעי ליה אי חיישינן שמא לא נבדקה יפה את"ל דשמואל לא שכיח הס"ד ואח"כ מה"ד דשמואל לא שכיח וכן מסקינן וכו' דרב גובריה וקשה להר"י כצ"ל ותיבת אך נמחק: (מ) בא"ד אבל גמר ביאה כדי:

מסורת הש"ס

א) [תוספתא פ"ב], ב) כ"א וסיכסכה, ג) [יבמות סג:], ד) [תוספתא פ"ב], ה) [פרש"י ע"ז תמצא לקמן טו. ד"ה אחר], ו) [כ"מ קיא:], ז) [עי' תוס' שבת קי: ד"ה ת"ל], ח) נדה סד:, ט) [ד"ה ונפגע אחרי ד"ה יקר], י) [ויקרא כב], כ) [דברים כג], ל) [ערך אבן וע"ש], מ) עי' יבמות סד:, נ) נ"ל אלמנה וגרוש' לא יקח כי אם וגו'.

◆

תורה אור השלם

1. הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים:
תהלים קמח ז

2. לֹא יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי:
תהלים קא ז

3. יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו:
תהלים קטז טו

4. דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכֹל דַּיֶּךָּ פֶּן תִּשְׂבָּעֶנּוּ וַהֲקֵאתוֹ:
משלי כה טז

5. וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַייָ וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ:
ויקרא כב כד

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה נכנסו וכו' ולא עלו למעלה ממש. עי' גיטין דף סד ע"א תוס' ד"ה ע"מ שתעלי לרקיע: ד"ה בתולה וכו' ושמא כאן שאף היא בכלל האיסור. עיין נדרים דף ל ע"ב תו"י ד"ה תורי לומר:

◆

מוסף רש"י

הא בדברי תורה. היו נאמנין ואין מתהללים על שקר (שבת קכ.). קיצץ בנטיעות. קלקל ועיות כשנכנס לפרדס ומקצץ הנטיעות, ולפי שדימה אותן בתחלת הדברים לנכנס לפרדס, נקט לישנא דקוצץ בנטיעות (לקמן טו.).

◆

רבינו חננאל

לנביאים כעין דמות מה שיישר לפניו. ויש מי שאמר מלאך הוא זה שנאמר בו ושער רישיה ושחורות כעורב: עד כרסיון רמיו פשטוה אחד לכסא ואחד לשרפרף. י"ח קללות קילל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להן ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד. וחשבנן י"ח קללות הא דכתיב כי הנה הארון ה' צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה וגו' אלו ת"ר סדרי משנה: לא אהיה חובש כלומר לא הייתי מחובשי ביהמ"ד. ובביתי אין לחם ואין שמלה. אין בידי לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד. איני והא אמר רבה לא תרבה ירושלים עד שפסקו ממנה ראשי אמנה שנאמר אם יש איש עושה משפט מבקש אמנה. ומפרקינן ל"ק במשא ומתן לא היו אנשי אמנה אבל בדברי תורה לא היו משקרין אלא היו בעלי אמנה. ג' הרצאות הרצו במעשה מרכבה. ר' יהושע הרצה לפני ריב"ז [ר"ע הרצה לפני ר"י חנניא בן חכינאי הרצה] לפני ר' עקיבא הני כולהו ארצו וארצו אחריני קמייהו. אבל ר' אלעזר בן ערך ארצי ולא ארצי אחריני גביה. ת"ר ד' נכנסו לפרדס. אלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ור' עקיבא. אמר להם ר' עקיבא כשאתם מגיעים אל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. פי' כינוהו פרדס מעין [א] ג"ע שהיא גנוזה לצדיקים כך אותו מקום הוא מקום בערבות שהנשמות של צדיקים צרורות בו ומפורש בהיכלות שהיו החכמים הראוין למדה הזו מתפללין ומנקין עצמן מכל דבר טומאה וצמין ומטבלין ומטהרין והיו משתמשין בשמות וצופין בהיכלות ורואין [היאך] משמרות המלאכים במעמדם והיאך היכל אחרי היכל ולפני' מהיכל וצוה אותם ר"ע כשאתם מגיעין להביט באובנתא דליבא אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים שאין שם מים כל עיקר אלא דמות בעולם נראית והאומר מים נהדף שנמצא משקר ובלשון הזה מפורש בהיכלות רבתי מפני ששומרי היכל פתח שיש מטילין ומשליכין אלף אלפי גלי מים ואין שם אפי' טפה אחת. א"ר עקיבא נראה כמי שיש בו גלי מים ואין בו אפילו טפה אחת אלא אויר זיו אבני שיש טהור שהן כלולות בהיכל שהיה זיו פניהם דומים למים והאומר מים הללו מה טיבן נהדף כו' ואינם עולים בשמים אלא צופים ורואים באובנתא דליבא כאדם הרואה ומביט מתוך אספקלריא שאינה מאירה [ב] ובן עזאי הציץ ומת בן זומא הציץ ונפגע כלומר נטרפה דעתו אחר קיצץ בנטיעות כיון שכינו המקום ההוא פרדס א' קיצץ בנטיעות. כלומר דיבר כלפי למעלה כלומר הוסיף להזכיר בשמות כדי להביט באספקלריא מאירה.

[א] עי' בערוך ערך אבני שיש טהור והסמוך בע"י ד"ה לרב האי.

[ב] בערוך מסיים בזה"ל ושומעין ואומרין ומדברין כענין הפוכה ברוק"ח זה פירוש רב האי גאון ז"ל.